 DOI: 10.14232/ISKKULT.2021.11–12.54

Kojanitz László

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport

A videóinterjús óratervek elemzésének eredményei és tanulságai

Az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program keretében az MTA-SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport óraterveket dolgozott ki, hogy ösztönzést és módszertani segítséget adjon az elbeszélt történelem forrásainak használatához. Az óratervek három 20. századi témakör tanításához készültek: Magyarország a 2. világháborúban; magyar holokauszt; az 1956-os forradalom és szabadságharc. A belső továbbképzések és a közös szakmai konzultációk alkalmával arra készítettük fel az óraterveket készítő történelemtanárokat, hogy a videóinterjúk alkalmazását állítsák a következő négy stratégiai cél szolgálatába: a történelmi gondolkodás fejlesztése; a tanulók aktivitását erősítő tanítási módszerek alkalmazása; a tanulók történelemszemléletének formálása; a történelmi gondolkodáshoz szükséges attitűdök kialakítása. Az itt bemutatott vizsgálat célja annak elemzése és értékelése volt, hogy a mintának szánt óratervek hogyan használták ki az elbeszélt történelem forrásaiban rejlő történelemdidaktikai lehetőségeket, és milyen mértékben valósították meg a kitűzött célokat.

A fejlesztés célkitűzései

A tanulók történelmi gondolkodásának fejlesztése

A történelmi gondolkodás hatékony fejlesztése az egyik olyan cél, amit az *oral history* iskolai alkalmazásakor érdemes kiemelten kezelni. A tanulásban meghatározó szerepet kell kapnia a diákok aktív és tudatos közreműködésének. A tevékenységekbe ágyazott tanulást a videóinterjús órák meghatározó részévé kell tenni, és a videók feldolgozását egyéb elsődleges és másodlagos források használatával is össze kell kötni. A történelemtanulás célja nem az, hogy a tanulók egyszerűen elismételjék a múltról szóló narratívákat és magyarázatokat. Meg kell tanulniuk kritikusan reflektálni is a különböző történelmi interpretációkra ahelyett, hogy minden további nélkül elfogadják az azokban olvasottakat vagy hallottakat (Coffin, 2000).

A történelmi gondolkodás kutatói a történelmi fogalmakat jellemzően két nagy csoportra szokták osztani. Angol nyelvterületen ezek megnevezésére a *substantive concepts*, illetve a *second-order concepts* kifejezések szolgálnak. Az előbbin azokat értve,

amelyek egy-egy korszak megértését segítik elő (pl. föderalizmus, vasfüggöny, kínálat és kereslet elve), az utóbbin pedig azokat, amelyek a történelmi megértéséhez és a történelmi események értelmes bemutatásához szükségesek (pl. okok és következmények, változás és folyamatosság, történelmi nézőpont). Itt a közvetlen történelmi ismereteken túli, diszciplináris gondolkodáshoz köthető fogalmakról van szó, ezért e tanulmányban ezeket metafogalmaknak fogom nevezni.

A metafogalmak helyes értelmezésére és a történelmi kutatómunka módszereinek ismeretére együttesen van szükség a történelmi kérdések megválaszolásához (Shemilt, 1980). Ennek eredményeként a kezdetben köznapi értelemben használt, naiv fogalomértelmezéseket a történettudományi szemlélethez közelebb álló értelmezések és fogalomhasználat váltja fel (Lee és Shemilt, 2003). A metafogalmak segítségével tudjuk a múlt eseményeire vonatkozó információkat értelmes interpretációkká alakítani. Ahhoz, hogy valaki jó kérdéseket tegyen fel, szüksége van a történelmi jelentőség fogalmának helyes értelmezésére is. Ugyanígy a források kiválogatása és felhasználása sem képzelhető el a történelmi forrásokról és a történelmi bizonyíték fogalmáról szerzett tudás mozgósítása nélkül (Voss és Wiley, 2006). A történelmi ok és változás fogalmaihoz tartozó tudás pedig az ilyen jellegű következtetésekben és magyarázatokban játszik meghatározó szerepet. Vagyis ahhoz, hogy a diákok történelmi gondolkodása fejlődjön, olyan feladatokat kell kapniuk, amelyek összekapcsolják az ismeretforrások feldolgozásához és interpretálásához szükséges tevékenységeket a múlt értelmes bemutatásához szükséges metafogalmak alkalmazásával (Lévesque, 2008). Ahhoz például, hogy valaki önálló magyarázatokat tudjon adni a történelmi események okaira, szüksége van az ok fogalmának komplex és árnyalt értelmezésére is (1. ábra).

A metafogalmak helyes értelmezésére és a történelmi kutatómunka módszereinek ismeretére együttesen van szükség a történelmi kérdések megválaszolásához (Shemilt, 1980). Ennek eredményeként a kezdetben köznapi értelemben használt, naiv fogalomértelmezéseket a történettudományi szemlélethez közelebb álló értelmezések és fogalomhasználat váltja fel (Lee és Shemilt, 2003). A metafogalmak segítségével tudjuk a múlt eseményeire vonatkozó információkat értelmes interpretációkká alakítani. Ahhoz, hogy valaki jó kérdéseket tegyen fel, szüksége van a történelmi jelentőség fogalmának helyes értelmezésére is. Ugyanígy a források kiválogatása és felhasználása sem képzelhető el a történelmi forrásokról és a történelmi bizonyíték fogalmáról szerzett tudás mozgósítása nélkül (Voss és Wiley, 2006).

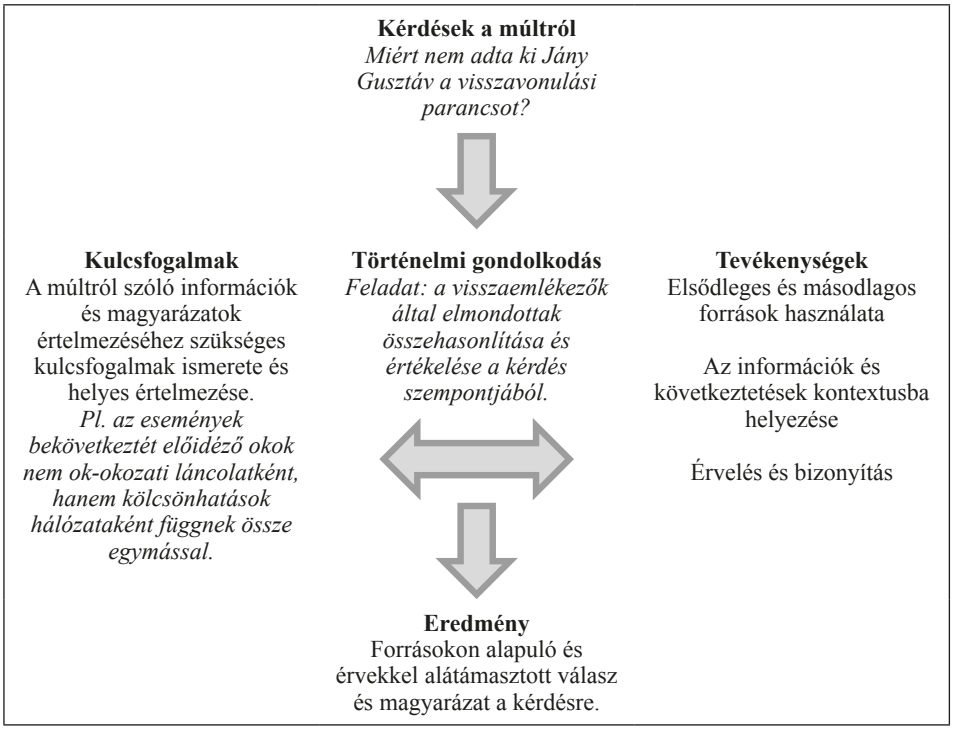

Forrás: saját szerkesztés

1. ábra. A konceptuális és a procedurális tudásterületek közötti kapcsolatok a történelemtanulásban

Peter Seixas és Carla Peck (2013) hat olyan problématerületet azonosított, mely a történelmi gondolkodásban központi szerepet játszik (1. táblázat).

1. táblázat. A Peter Seixas által meghatározott legfontosabb fogalmak és kérdések a történelemtanulásban

Történelmi jelentőség	Hogyan tudom eldönteni, hogy mit érdemes kutatni és miről érdemes tudni?
Történelmi bizonyíték, történelmi interpretáció	Honnan tudjuk azt, amit tudunk?
Folyamatosság és változás	Hogyan tudom megérteni és megragadni a múlt komplexitását?
Okok és következmények	Hogyan tudom megmagyarázni a döntések és a cselekedetek okait és következményeit?
Történelmi nézőpont	Hogyan tudom megérteni a múltban élt emberek döntéseit és cselekedeteit?
Etikai dimenzió	Mit és hogyan tudok hasznosítani abból, amit a múltról megismertem?

A fentiekben bemutatott kutatási és fejlesztési eredményekre támaszkodva az oral history alkalmazása esetében is a történelmi gondolkodás fejlesztését stratégiai célként érdemes kezelni.

A tanulók aktivitását erősítő tanítási módszerek alkalmazása

A diákok motiváltsága és a tanulás hatékonysága tovább növelhető a történelemtanítás bizonyos módszereinek alkalmazásával. Ezek használata volt a másik fontos stratégiai célja a fejlesztéseinknek. A történelemtanítás szakmai megújítása céljából működő nemzetközi szervezet, az Euroclio a következő módszereket ajánlja.

– Összehasonlítás és szembeállítás: Különböző korok összehasonlítása. Az eseményekben részt vevők helyzetének és nézőpontjának összehasonlítása. A fennmaradt források tartalmának és forrásértékének összehasonlítása. A különböző tartalmú és célú interpretációk összehasonlítása.
– Vita és megbeszélés: Közös megbeszélések és viták a történelmi témákról, a forrásokról és a saját kutatómunka módszereiről, eredményeiről és következtetéseiről. A bizonyítékok bemutatásán alapuló önálló érvelés gyakorlása. Kérdések, megerősítések vagy ellenérvek mások interpretációjával és következtetéseivel kapcsolatban. A tartalmas és kulturált vitához szükséges szabályok elsajátítása. Az interpretációk és következtetések összehasonlítása és értékelése.
– Dramatizálás és szerepjáték: Adatok, információk gyűjtése a történelmi szereplőkről, szituációkról és kontextusokról. A korszakról szerzett információk és az emberi viselkedésről meglévő tapasztalatok felhasználása a történelmi empátia alkalmazásához. Az események és helyzetek értelmezése a különböző történelmi szereplők nézőpontjából. Történelmi helyzetek és konfliktusok rekonstruálása és dramatikus formában történő eljátszása.
– Interdiszciplináris munka: Az interdiszciplináris kapcsolatok keresése a múltra vonatkozó források, információk és megközelítések között. A jelenkor megértéséhez szükséges ismeretek és a történelmi előzményekre vonatkozó információk integrálása.
– Meggyőzés és bemutatás: Annak megértése, hogy a történelem a forrásokon alapuló értelmezések vitájának tudománya. Annak megértése, hogy történelmi interpretációk nem csak tudományos céllal készülnek, és ilyeneket nem csak történészek, hanem például politikusok, filmkészítők és regényírók is készítenek. A témának és az interpretáció céljának, célközönségének megfelelő tartalom, forma és stílus kiválasztása. A saját interpretációk meggyőző erejű elkészítése és megvitatása.

A tanulók történelemszemléletének alakítása

A történelmi gondolkodás fejlesztése és a korszerű tanítási módszerek alkalmazása után a harmadik stratégiai cél a tanulók történelemszemléletének formálása. Megoldási módokat kell keresnünk azokra a negatív tendenciákra, amelyek a közgondolkodásban egyre erősebben tapasztalhatók, és amelyek a diákok gondolkodásmódjára is hatnak. Ilyennek tekinthetők a történelmi előítéletek és sztereotípiák, vagy a múltban élt emberek problémáinak egyoldalú és leegyszerűsítő megközelítése. A kihívásokkal való szembenézéshez tartozik az is, ha a történelemórákon nem kerüljük ki, hanem érdemben foglalkozunk az ún. érzékeny témákkal és a történelmi események morális oldalával is. Végül az is fontos feladat, hogy a diákok felfedezzék és megértsék, hogy a történelemórákon tanultak a jelen megértése és a jövő problémáinak megoldása szempontjából is hasznos ismereteket és tapasztalatokat jelentenek.

A történelmi gondolkodásban szerepet játszó attitűdök kialakítása

Az általunk meghatározott negyedik stratégiai cél a történelmi gondolkodásban szerepet játszó attitűdök formálása lett (Martineau, 1999). Úgy gondoltuk, hogy az oral history nagyon hatékonyan felhasználható ezek fejlesztéséhez is. Ilyen a kritikus gondolkodás: az igazságnak beállított dolgok megkérdőjelezésének reflexe. A történelem problémamegoldásként való értelmezése: a történelmet úgy kell értelmezni, mint egy tudományág, illetve mint ami emberi következtetések és kutatási eljárások eredménye. A történelmi tudat: a „múlt jelenlétének", a „múlt jelenidejűségének" és a „múlt mulasztásainak" tudatosulása. A társadalmi érzékenység: annak felismerése, hogy a történelem társadalmi funkciója, hogy hozzájáruljon a polgárok szellemi és erkölcsi neveléséhez, egyéni és kollektív kezdeményezésekhez.

A történelemtanítási stratégiák integrálása

A stratégiai célok meghatározása nyomán kialakult az a fejlesztési mátrix, amely az elkészült óratervek elemzésének alapjául is szolgált. Az interneten elérhető interjúk kiváló lehetőségeket teremtenek a történelemtanulás érdekesebbé és eredményesebbé tételéhez, de ehhez a történelemtanítás megújítására is szükség van. Amikor megtervezzük, hogy egy új téma kapcsán mit és hogyan akarunk megismertetni és feldolgoztatni a diákokkal, arra kell törekednünk, hogy szerepet kapjon egy vagy több történelmi metafogalom értelmezése, legyen alkalom minél több korszerű tanítási módszer alkalmazására, és a tanulók történelemszemléletét és attitűdjeit is alakítsuk (2. táblázat).

2. táblázat. A történelemtanítási stratégiák integrálása

A történelmi gondolkodás fejlesztése	**A tanulók aktivitását erősítő tanítási módszerek alkalmazása**	**A tanulók történelemszemléletének alakítása**	**A történelmi gondolkodásban szerepet játszó attitűdök kialakítása**
Források és bizonyítékok	Összehasonlítás és szembeállítás	A sztereotípiák megingatása	Kritikus gondolkodás
Okok és következmények	Vita és megbeszélés	Ösztönzés a multiperspektivitásra	A történelem problémamegoldásként való értelmezése
Változás és folyamatosság	Dramatizálás és szerepjáték	Érzékeny témák érintése	Történelmi tudat
Történelmi interpretáció	Interdiszciplináris munka	Morális dilemmák feldolgozása	Társadalmi érzékenység
Történelmi jelentőség	Meggyőzés és bemutatás	Kapcsolatteremtés a történelemmel	
Az oral history sajátosságai		A múlt relevánssá tétele	

A tananyagfejlesztőktől kért módszertani megoldások

A belső továbbképzéseken közösen is megbeszéltük, miként kellene a fentiekben bemutatott négy történelemtanítási stratégiát értelmezni és alkalmazni az interjús történelemórák megtervezésekor. Ehhez kapcsolódóan néhány konkrét módszertani ajánlást is megfogalmaztunk.

Általános stratégiák:
- nyitott kérdések alkalmazása
- hangos gondolkodás
- tartózkodás a tanulói válaszok azonnali értékelésétől
- a tanulói válaszok felhasználása a megbeszélés élénkítéséhez
- magyarázatok kérése a válaszokhoz, véleményekhez
- ellentétes állítások és vélemények szembeállítása
- az egyik tanuló által felvetett szempont alkalmaztatása egy másik tanulóval
- lehetőség adása az eredeti válaszok kiegészítésére és módosítására
- a tanulók véleményének kérése egymás interpretációiról és magyarázatairól
- az addig elhangzott vélemények összefoglalása és újrafogalmazása
- a tanulói gondolatmenetek fókuszálása vagy elmélyítése és kiszélesítése

Tantárgyspecifikus stratégiák:
- a forrás kontextusba helyezése
- a forrás relevanciájának, hitelességének és megbízhatóságának megítélése
- az elbeszélő szándékának és elfogultságának vizsgálata
- a forrás tartalmának összehasonítása máshonnan származó információkkal, illetve más forrásokkal

Azt kértük még a fejlesztőktől, hogy adjanak minél több olyan elemző feladatot, amelyek az oral history sajátosságaira külön is felhívják a tanulók figyelmét:
- Történelmi forrásként mik a sajátosságai a szemtanúk visszaemlékezéseinek?
- Milyen jellegű kérdések megválaszolására használhatók leginkább az oral history forrásai? Milyenekre kevésbé?
- Mik az oral history forrásainak jellemző értékei és korlátai?

Az óratervek elemzése

A projekt keretében készült óratervek (3. táblázat) elemzésével azt akartuk feltárni és a fejlesztők számára is érzékelhetővé tenni, hogy milyen mértékben sikerült megvalósítani a kijelölt céljainkat.

3. táblázat. A projekt keretében elkészült óratervek

Témakör	Téma	Évfolyam
A második világháború	Magyarország a második világháború poklában	7.
A második világháború	Magyarország hadba lépése és a Kállay-kormány politikája	11.
Az 1956-os forradalom	A forradalom indítószikrája. A szegedi MEFESZ	8.
Az 1956-os forradalom	Az 1956-os forradalom és szabadságharc	12.
Az 1956-os forradalom	Az 1956-os forradalom kitörése	12.

Témakör	Téma	Évfolyam
Az 1956-os forradalom	Videóinterjú: ’56-os gyermeknapló, fiktív napló	12.
Holokauszt	Videóinterjús tanóra a holokausztról	7.
Holokauszt	Videóinterjús tanóra a holokausztról	11.

Az óratervek azon részleteit vizsgáltuk meg tüzetesen, ahol a szemtanúkkal készített interjúk meghallgatására és feldolgozására kerül sor. Az interjúk pedagógiai felhasználását egyszerre többféle szempontból és módszerrel is elemeztük és összehasonlítottuk.

A tanórán felhasználni javasolt interjúrészletek mennyisége
- Hány interjúrészlet megtekintése szerepel az óratervben?
- Milyen hosszúak az egyes interjúrészletek?
- Összesen hány percet szán az interjúk megnézésére az óraterv?

Az interjúkhoz tartozó kérdések és feladatok száma és jellege
- Mennyi kérdés és feladat kapcsolódik az interjúkhoz az óratervekben?
- Mely történelmi metafogalmak megértését és alkalmazását segítik elő?
- Melyik korszerű tanítási és tanulási módszer alkalmazásához adnak ösztönzést?
- Milyen módon segítik elő a tanulók történelmi szemléletének alakítását?
- Melyik történelmi gondolkodáshoz kapcsolódó attitűd alakításához járulnak hozzá?

A tanórán felhasznált interjúk száma, hossza és a hozzájuk kapcsolódó kérdések száma

A fejlesztők közül szinte mindenki egy darab hosszabb videó megnézése helyett több rövidebb videórészlet alkalmazása mellett döntött. Ez érthető, hiszen így a diákok jobban oda tudnak figyelni az elhangzottakra, és a feldolgozás is mélyrehatóbb lehet. Összehasonlítva a felhasznált interjúk hosszát, az is látható, hogy a középiskolában a tanárok bátrabban adják át a főszerepet az interjúknak, ők jóval több időt szánnak ezek megtekintésére az óráikon (2. ábra).

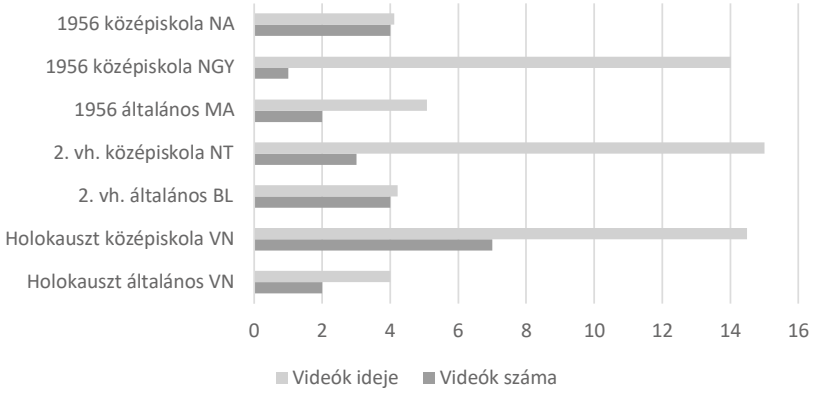

2. ábra. A tanórán felhasznált videók száma és együttes hossza

Tanóránként általában 5-10 kérdés és feladat kapcsolódott az interjúkhoz. Az egyetlen ettől eltérő óraterv esetében ez a szám azért jóval magasabb, mert az a terv egy 2×45 perces foglalkozáshoz készült.

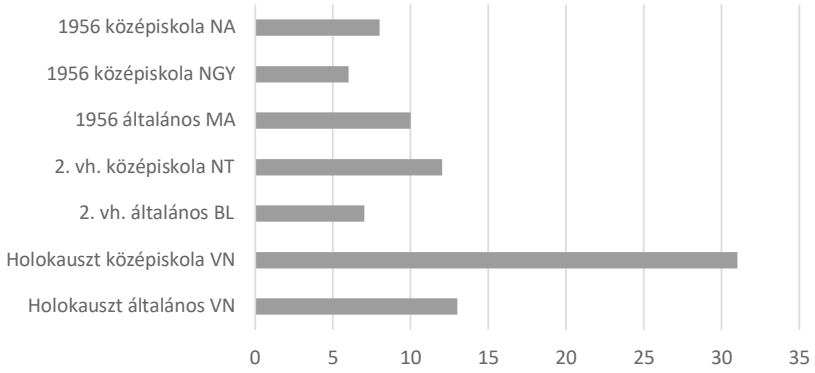

3. ábra. Az interjúkhoz kapcsolódó kérdések és feladatok száma

A kérdéseket és feladatok elemzésének szempontjai és módszere

A részletes elemzés a korábban bemutatott fejlesztési mátrixon alapult (2. táblázat), és négy nagy fejlesztési célkitűzéssel foglalkozott:

– a történelmi gondolkodás fejlesztése a történelmi metafogalmak megértésének elmélyítésével
– a diákok gondolkodási és kommunikációs képességeit elsegítő tanítási módszerek alkalmazása
– a tanulók történelemszemléletének kialakítása
– a történelmi gondolkodáshoz szükséges attitűdök kialakítása és megerősítése

Az interjúkhoz kapcsolódó kérdéseket és feladatokat külön-külön értékeltem mind a négyféle szempontból. Először azt néztem meg, hogy az adott kérdés vagy feladat mely történelmi metafogalmak megértésének elmélyítésére ad lehetőséget. Nézzünk erre az értékelésre egy példát (4. táblázat)!

4. táblázat. Történelmi metafogalmak megértésének elmélyítése

	A történelmi gondolkodás fejlesztése (Lee, Shemilt, Seixas)							
Holokauszt Tanulói kérdések, feladatok	Források és bizonyítékok Honnan tudjuk, azt amit tudunk a múltról?	Okok és következmények Miért történnek az események, és mik a hatásaik?	Változás és folyamatosság Hogyan tudjuk megragadni a történelmi folyamatok komplexitását?	Történelmi nézőpont Hogyan tudjuk jobban megérteni a múltban élt embereket?	Történelmi jelentőség Hogyan döntjük el, hogy mit fontos megismerni a múltból?	Történelmi interpretáció Hogyan dönthetjük el, hogy a múltról készített interpretációk közül melyik visz minket közelebb a történtek megismeréséhez és megértéséhez?	Etikai dimenzió Hogyan tud a történelem segíteni minket abban, ahogy a jelenben élünk?	Oral history Történelmi forrásként, mik a sajátosságai a szemtanúk visszaemlékezéseinek?
1.klip Erdélyi Lajos és Breuer Alice								
Milyen rendelkezésekre, törvényekre utalnak az interjúban?			x					
Hogyan reflektálnak ezekre az intézkedésekre az interjúalanyok?				x				
Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)?				x			x	
Mit gondoltok, milyen magatartásformák lehettek jellemzőek?				x			x	

A *Milyen rendelkezésekre, törvényekre utalnak az interjúban?* kérdés alkalmat adhat a történelmi változások emberek életére gyakorolt hatásának megbeszélésére. Ebben az esetben ugyanis olyan rendelkezésekről van szó, amelyek egyik pillanatról a másikra teljesen felforgatták az emberek addigi életét, és nemcsak azokét, akikre közvetlenül vonatkozott. Ez tehát jellemző példa lehet a tanulók számára a gyors és drámai történelmi változásokra. A példánknak választott feladatsor következő kérdése pedig arról gondolkodtathatja el őket, hogy ugyanarra a változásra hányféleképpen reagálhattak a korabeli embere, s ehhez az eseményeket átélők visszaemlékezései adnak valóságos példákat. Vagyis a *Hogyan reflektálnak ezekre az intézkedésekre az interjúalanyok?* kérdés már a történelmi nézőpont fogalmához kapcsolódik. Csakúgy, mint a harmadik

A Milyen rendelkezésekre, törvényekre utalnak az interjúban? kérdés alkalmat adhat a történelmi változások emberek életére gyakorolt hatásának megbeszélésére. Ebben az esetben ugyanis olyan rendelkezésekről van szó, amelyek egyik pillanatról a másikra teljesen felforgatták az emberek addigi életét, és nemcsak azokét, akikre közvetlenül vonatkozott. Ez tehát jellemző példa lehet a tanulók számára a gyors és drámai történelmi változásokra.

és negyedik kérdés: *Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)? Mit gondoltok, milyen magatartásformák lehettek jellemzőek?* Ez a két kérdés már nemcsak a különböző lehetséges nézőpontok átgondolására, hanem a korabeli magatartásmódok morális értékelésének megvitatására is ösztönzést adhat a diákoknak. Ebben az esetben tehát a videós interjú megnézéséhez fűzött kérdések közül egy a változás és folyamatosság, három a történelmi nézőpont és kettő a történelmi események etikai dimenzióinak az átgondolására adhat lehetőséget a tanárnak.

Amikor ugyanezeket a kérdéseket a korszerű tanítási és tanulási módszerek alkalmazásának lehetősége szerint értékeljük, azt látjuk, hogy a két, információkeresést igénylő kérdést több, önálló vélemény megfogalmazására és vitára ösztönző kérdés is követi (5. táblázat). A „Kapcsolódások" kategória e táblázatban azokat a kérdéseket és feladatokat jelenti, amelyek a diákok korábbi ismereteivel és tapasztalataival teremthetnek kapcsolatokat. Ilyen például ez a kérdés is: *Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)?* Az elemzés során a kérdésekben rejlő pedagógiai potenciált vettem figyelembe, ezért ugyanahhoz a kérdéshez több lehetőséget is megjelöltem. Például a *Mit gondoltok, milyen magatartásformák lehettek jellemzőek?* kérdés egyszerre adhat lehetőséget az összehasonlításra és a szembeállításra, az emberi viselkedésről szerzett tapasztalatoknak a múltban történtek megértéséhez történő felhasználására, vagy akár vita megszervezésére, ahol a diákoknak be kell mutatni és érvekkel kell alátámasztani a véleményüket.

5. táblázat. Tanulói kérdések, feladatok és tanítási módszerek a holokauszt témakörében

	Tanítási módszerek						
Holokauszt Tanulói kérdések, feladatok	Információkeresés	Összehasonlítás és szembeállítás	Kapcsolódások	Vita és megbeszélés	Dramatizálás és szerepjáték	Interdiszciplináris munka	Meggyőzés és bemutatás
1.klip Erdélyi Lajos és Breuer Alice							
Milyen rendelkezésekre, törvényekre utalnak az interjúban?	x						
Hogyan reflektálnak ezekre az intézkedésekre az interjúalanyok?	x	x					
Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)?			x	x			x
Mit gondoltok, milyen magatartásformák lehettek jellemzőek?		x	x	x			x

E kérdések a történelemtanítással szembeni kihívások szempontjából is nagyon jók (6. táblázat). Különösen az a két kérdés ad erre sokféle lehetőséget, amely arról gondolkodtatja el a diákokat, hogy mit tehetett a többség a kisebbség üldözésének időszakában. Ennek átgondolásához és megvitatásához a személyesen átélteket bemutató interjúk kellő ösztönzést és informatív hátteret biztosítanak. Természetesen a holokauszt kapcsán a többség és az áldozatok oldalán is megjelenő morális dilemmák felvetése azt is jelenti, hogy a tanár nem fél az érzékeny történelmi témák feldolgozásától sem.

6. táblázat. A tanítással szembeni kihívások a holokauszt témakörében

	Kihívások					
Holokauszt Tanulói kérdések, feladatok	A sztereotípiák megingatása	Ösztönzés a multiperspektivitásra	A múlt relevánssá tétele	Kapcsolatteremtés a történelemmel	Morális dilemmák	Érzékeny témák
1.klip Erdélyi Lajos és Breuer Alice						
Milyen rendelkezésekre, törvényekre utalnak az interjúban?				x		
Hogyan reflektálnak ezekre az intézkedésekre az interjúalanyok?				x		
Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)?		x	x	x	x	x
Mit gondoltok, milyen magatartásformák lehettek jellemzőek?	x	x		x	x	x

A történelmi attitűdök alakítása szempontjából ezek a kérdések leginkább a történelmi tudat és a társadalmi érzékenység tekintetében lehetnek szemléletformálók (7. táblázat). Alkalmasak arra, hogy a diákok érzékelni tudják a múltban történtek hatásának köztünk való jelenlétét és azt is, hogy a múlt a korabeli emberek számára ugyanolyan döntéseket igénylő, bonyolult világ volt, mint amilyennek a saját jelenünket megéljük. Annak felismeréséhez is közelebb vihetik e kérdések a diákokat, hogy a történelmi múlt őszinte feltárása pozitív hatást tud gyakorolni a későbbi korok gondolkodására és magatartásmódjára.

7. táblázat. Történelmi attitűdök alakítása a holokauszt témakörében

	Attitűd (Martineau, 1999)			
Holokauszt Tanulói kérdések, feladatok	Kritikus gondolkodás: az igazságnak beállított dolgok megkérdőjelezésének reflexe (Audigier 2005)	A történelem problémamegoldásként való értelmezése: a történelmet úgy kell értelmezni, mint egy tudományág, illetve egy szellemi folyamatok és kutatási eljárások eredménye (Prost, 1996)	Történelmi tudat: a „múlt jelenlétének", "múlt jelenidejűségének" és a "múlt mulasztásainak" tudatosulása. Az egyéni és kollektív kezdeményezések lehetősége (Koselleck 1990; Ricoeur 1991)	Társadalmi érzékenység: annak elfogadása, hogy a történelem társadalmi funkciója, hogy hozzájáruljon a polgárok szellemi neveléséhez (Martineau, 1999)
1.klip Erdélyi Lajos és Breuer Alice				
Milyen rendelkezésekre, törvényekre utalnak az interjúban?			x	x
Hogyan reflektálnak ezekre az intézkedésekre az interjúalanyok?			x	x
Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)?			x	x
Mit gondoltok, milyen magatartásformák lehettek jellemzőek?			x	x

A példaként itt bemutatott kérdéssorról nyugodtan elmondható, hogy jól megtervezett és jól kihasználja a videós interjúkban rejlő lehetőségeket a fontosnak tartott történelemdidaktikai célok mindegyike szempontjából.

Az óratervekben szereplő kérdések értéke azon is múlik, hogy a tanárok miként használják őket a gyakorlatban. Döntő lehet, hogy mennyire engedik a diákokat önállóan gondolkodni, és a tanulók válaszait közösen megbeszélve felhívják-e a figyelmet az itt felvetődő problémák különböző aspektusaira. Például arra, hogy egy-egy döntés okai a legtöbbször nagyon összetettek, vagy arra, hogy a visszaemlékezők által elmondottak a múltban történtek szubjektív interpretációi. Mindezt kedvezőtlenül befolyásolhatja azonban, ha az interjúk alkalmazásához készült óratervek mereven előre meghatározzák a tanulóktól elvárt válaszokat is. Bár ezek csak javaslatok, sok esetben ronthatják az esélyét az interjúkhoz tartozó kérdések nyomán elinduló hasznos beszélgetéseknek. Ha az óratervben szereplő válaszok túlzottan leegyszerűsítők, az a benyomás alakulhat ki

a tanárokban, hogy az interjúkhoz kapcsolódó kérdések is csak az elhangzottak visszakérdezésére szolgálnak (8. táblázat).

8. táblázat

1. videórészlet Videóinterjú: *Krónika*, 18. rész, 8:50–9:20
Miért kellett volna Jánynak a visszavonulást elrendelni? (Hogy az emberei életét mentse.)
2. videórészlet Videóinterjú: *Krónika*, 18. rész, 9:43–10:30
Tehát kiknek a parancsára nem engedte Jány Gusztáv a visszavonulást? (A németek parancsára és a kormányzó utasítására.)
3. videórészlet Videóinterjú: *Krónika*, 18. rész, 29:37–31:15
Mit nevezett a visszaemlékező „fehér halál”-nak? (A fagyhalált.)
4. videórészlet Videóinterjú: *Krónika*, 18. rész, 34:57–36:23
Miért kényszerültek lovat enni a honvédek? (Mert nem volt más, különben éhen haltak volna.)
Te mit tettél volna Jány Gusztávnak, a hadsereg parancsnokának a helyében a szovjet áttörés után? (Elrendeltem volna a visszavonulást, hogy elkerüljem a még több áldozatot.)
Szerinted mi lehetett a legborzasztóbb a Donnál harcoló magyar katonák számára? Válaszodat indokold is! (A mínusz 40-50 fokos hideg, az éhezés, az, hogy nem volt megfelelő fegyverzet a szovjetek ellen, nem volt élelem, távol voltak a hazájuktól stb.)
Melyik beszámolóból lehetett érezni, hogy a szerencsétlen magyar katonák embertelen dolgokra is rákényszerülnek az éhhalál elkerülése érdekében? (Abból, amelyik arról szól, hogy lóhúst ettek, sokszor fagyott állapotban.)

Az elemzés során azonban még az ilyen esetekben is figyelembe vettem a kérdésben rejlő lehetőségeket. Egy problémákra nyitottabb tanári óravezetés mellett például a *Miért kellett volna Jánynak a visszavonulást elrendelni?* kérdés alkalmas lehet az események okainak, illetve az emberi döntésekben szerepet játszó tényezők feltárásával összefüggő problémák megbeszélésére is. Ha pedig ez így történik, a 2. magyar hadsereg sorsáról szóló interjú tanórai felhasználása nemcsak e konkrét történelmi esemény megértését, hanem a történelmi okokról való gondolkodás fejlesztését is jól szolgálhatja.

A történelmi metafogalmakra épülő gondolkodásfejlesztés

Az eredmények azt mutatják, hogy a hét megvizsgált óraterv különböző mértékben valósította meg a történelmi metafogalmakra épülő gondolkodásfejlesztés feladatát (9. táblázat). Az általános iskolásoknak és a középiskolásoknak készült óratervek között is találunk ilyet és olyat is. A két holokausztról szóló óraterv kiemelkedik abból a szempontból, hogy a bennük található tanulói kérdések és feladatok lefedik az összes történelmi metafogalmat, beleértve a történelmi interpretáció problémáját is.

Hogyan reflektálnak ezekre az intézkedésekre az interjúalanyok?

Mit kérdeznél a túlélőtől?

Hogyan segítette az interjú megérteni azt, hogy milyen volt az Auschwitzba való érkezés?

9. táblázat. A történelmi metafogalmakra épülő gondolkodásfejlesztés megvalósulása az egyes óratervek esetében

	Források és bizonyítékok	Okok és következmények	Változás és folyamatosság	Történelmi nézőpont	Történelmi jelentőség	Történelmi interpretáció	Etikai dimenzió	Oral history
Holokauszt általános VN	8	1	1	7	5	3	4	7
Holokauszt középiskolai VN	5	5	5	13	2	3	2	6
2. vh. általános BL	1	1	0	3	0	0	2	0
2. vh. középiskola NT	8	0	0	3	0	1	4	4
1956 általános MA	9	0	0	0	1	0	0	5
1956 középiskola NGY	4	0	0	0	3	1	0	6
1956 középiskola NA	4	0	0	0	0	2	0	1
	39	7	6	26	11	10	12	29

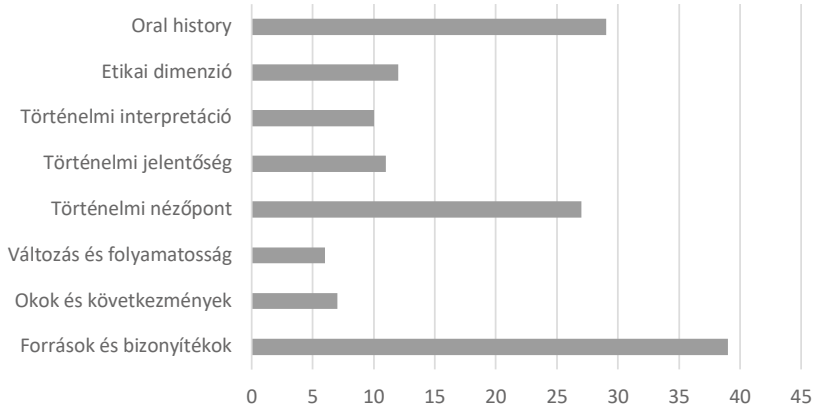

4. ábra. A történelmi gondolkodást különböző területeit fejlesztő kérdések száma az óratervekben összesen

Ha abból a szempontból nézzük az adatsorokat, hogy mely metafogalmakhoz kapcsolódnak az óratervekben szereplő kérdések (4. ábra), megállapítható, hogy a kérdések többsége az interjúk történelmi forrásként való vizsgálatára vonatkozik:

> Milyen új információhoz jutottál a videóinterjúból? Milyen kérdések merültek fel benned?
>
> Milyen egyéb szereplők, részletek jelennek meg az emlékekben?
>
> Problémagyűjtés kulcsszavak alapján: pl. távbeszélő vonalak, töltény, sebesült.
>
> Mi bizonyítja a sajtószabadság korlátozását a videórészlet alapján?

Jelöld a térképvázlaton az interjúban elhangzó forradalmi helyszíneket és rajzold be a tömeg útvonalát!

Az interjúrészlet alapján fogalmazd meg, hogy mit jelent az „Új szakasz politikája”!

Milyen példákat említ erre az interjúalany?

Milyen történelmi forrásokat keresnétek, ha szeretnétek ellenőrizni az elmondottakat?

Számos jó kérdés az interjúkban megjelenő személyes nézőpontok sajátosságaira hívta fel a figyelmet:

Mike Terézia és a családja hogyan határozta meg magát, az identitását?

Mi volt az interjúalanyok véleménye, reflexiói a rendeletekre?

Voltak jó példák az interjúkból megismert események etikai vonatkozását felvető kérdésekre is:

Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)?

Hogyan viszonyul mindez ahhoz, ahogyan az elkövetők látták őket/bántak velük?

Te mit tettél volna Jány Gusztávnak, a hadsereg parancsnokának a helyében a szovjet áttörés után?

Láthattunk példákat a történelmi interpretáció és a történelmi jelentőség problematikáját érintő kérdésekre is:

Mit ért az interjúalany azon, hogy „mi, kommunisták azzal építettünk, amivel romboltunk és azzal romboltunk, amivel építettünk”?

Indokold meg a forrás és az ismereteid segítségével a videóban elhangzó állítást! „Rákosiék négy békeesztendő alatt akkora kárt okozta a gazdaságpolitikájukkal az országnak, ami csak két esztendő nemzeti összermékével mérhető egymáshoz.”

A teljes munkafolyamatra visszatekintve reflektáljanak a megismert történetekre, folyamatokra egy rövid, max. 140 karakter hosszúságú Twitter-üzenetben. Az „üzenetekhez” használhatnak post-itet, melyeket aztán a táblán lehet összegyűjteni, vagy csomagolópapírra is írhatják gondolataikat, sőt valódi Twitter-üzenetet is küldhetnek.

Egy interjúrészlet kiválasztása. A választás szempontjainak bemutatása.

Figyeljétek meg, hogy ebben [= az 1956-os forradalom kirobbanásában] milyen szerepet játszottak a szegedi fiatalok!

Érdekes módon az óratervekben viszonylag kevés kérdés foglalkozott a történelmi okok és változások problémájával:

Miért kellett volna Jánynak a visszavonulást elrendelni?

Hogyan viszonyulnak ezek a rendeletek a korábbi zsidótörvényekhez?

Milyen következményekkel járhattak a rendelkezések a zsidó családok életére nézve?

Korszerű pedagógiai módszerek alkalmazása

Ha a korszerű pedagógiai módszerek alkalmazása szempontjából nézzük meg az elemzés eredményeit, azt láthatjuk, hogy az interjúkban elhangzó információk célzott keresése dominál (10. táblázat).

Milyen új információhoz jutottál a videóinterjúból?

Milyen egyéb szereplők, részletek jelennek meg az emlékekben?

A túlélőknek a megpróbáltatás és a megaláztatás milyen formáival kellett szembenézni a lágerben vagy a munkatáborba szállítás során?

Szerinted mi lehetett a legborzasztóbb a Donnál harcoló magyar katonák számára? Válaszodat indokold is!

Viszonylag gyakori volt az összehasonlítás és a szembeállítás is.

Hasonlítsátok össze a ti előzetesen készített listátokat a törvénytelenségekről és igazságtalanságról az elhangzottakkal! Beszéljétek meg, milyen hasonlóságokat, különbségeket találtatok!

A történelmi adatok, tények összevetése a visszaemlékezésben megidézett eseményekkel, körülményekkel, értékelésekkel.

A túlélők számára mi jelenthette a túlélést és miért? Mi segíthetett a túlélésben? Fizikai, lelki, szellemi segítség volt-e? Hogy viszonyult mindez a diákok előzetes javaslataihoz?

A lehetséges interjúkérdések értelmezése, rendszerezése.

10. táblázat. Az egyes pedagógiai módszerek aránya témakörönként

	Információkeresés	Összehasonlítás és szembeállítás	Kapcsolódások	Vita és megbeszélés	Dramatizálás és szerepjáték	Interdiszciplináris munka	Meggyőzés és bemutatása
Holokauszt általános VN	6	8	2	8	0	0	7
Holokauszt középiskolai VN	15	9	4	6	0	0	4
2. vh. általános BL	6	0	1	1	0	0	0
2. vh. középiskola NT	6	3	3	2	0	0	1
1956 általános MA	3	1	1	0	1	0	1
1956 középiskola NGY	1	3	0	4	0	0	3
1956 középiskola NA	5	1	1	0	0	0	3
	42	25	12	21	1	0	19

Néhány óratervben megtalálhatók voltak olyan kérdések is, amelyek megbeszélése értelmes viták kialakítására is lehetőséget ad:

> Mi minden lehetett a célja ezeknek a rendeleteknek?
>
> Te mit tettél volna Jány Gusztávnak, a hadsereg parancsnokának a helyében a szovjet áttörés után?
>
> Hogyan értelmezhető ez a mondat: „A parancsokat a mindenkori helyzetnek megfelelően kell kezelni”?
>
> A tanulók által rögzített értelmező kérdések megválaszolása, a kritikai észrevételek megbeszélése.

Az interjúk feldolgozásának szerepjátékkal való összekapcsolására egyetlen példát találtunk.

> A mai órára egy felhívással a kezetekben érkeztetek. Mikorra, hová és kik hívnak benneteket?
> (Diákgyűlés, 1956. okt. 16. Auditorium Maximum, Válasz a budapesti egyetemisták felhívására: teremtsünk szabadabb, igazi, demokrata egyetemi életet!)
> A mai alkalommal választ kapunk, hogy ez a röplap miért történelmi jelentőségű és minek az indítószikrája.

A történelmi gondolkodás fejlesztéséhez hasonlóan a korszerű módszerek alkalmazása szempontjából is nagyon különböző színvonalon és mértékben jelentek meg ezek az elkészült óratervekben (5. ábra).

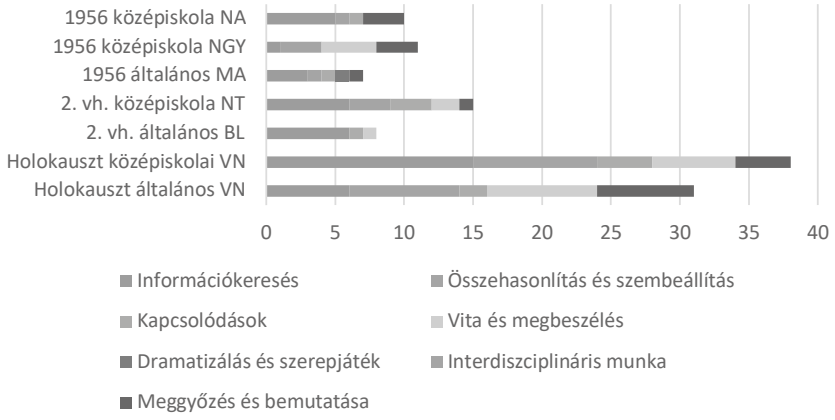

5. ábra. A korszerű pedagógiai módszerek alkalmazó kérdések és feladatok száma az egyes óratervekben

A történelemszemlélet alakítása

Az interjúk történelemórákon való megjelenése leginkább azzal segíthet, hogy közelebb hozza a diákokhoz egy hajdan volt világ valóságát. A személyes megnyilatkozások és sorsok élményszerű kapcsolatot teremtenek a történelemmel, élettel töltik meg a történelemtankönyvben szereplő eseményeket. Ezért természetesnek tarthatjuk, hogy a megvizsgált óratervekben is a történelemszemlélet alakításának ezen módja jelenik meg legerőteljesebben (11. táblázat és 6. ábra):

> Milyen nehézségekkel kellett szembesülniük a felszabadulás után hazatérőknek?
>
> Milyen következményekkel járhattak a rendelkezések a zsidó családok életére nézve?
>
> Emelj ki egy-egy gondolatot, esetleg kifejezést, amely segít megérteni, hogyan élték meg, mit jelentett számukra a gettósítás!
>
> A túlélőknek a megpróbáltatás és a megaláztatás milyen formáival kellett szembenézni a lágerben vagy a munkatáborba szállítás során?
>
> Melyik beszámolóból lehetett érezni, hogy a szerencsétlen magyar katonák embertelen dolgokra is rákényszerülnek az éhhalál elkerülése érdekében?

11. táblázat. A történelemszemléletet alakító módszerek aránya az egyes óratervekben

	A sztereotípiák megingatása	Ösztönzés a multiperspektivitásra	A múlt relevánssá tétele	Kapcsolatteremtés a történelemmel	Morális dilemmák	Érzékeny témák
Holokauszt általános VN	6	4	4	11	5	6
Holokauszt középiskolai VN	4	6	6	19	3	7
2. vh. általános BL	0	0	0	2	2	0
2. vh. középiskola NT	3	5	3	8	5	0
1956 általános MA	3	0	1	4	0	0
1956 középiskola NGY	0	0	2	4	0	0
1956 középiskola NA	0	0	0	4	0	0
	16	15	16	52	15	13

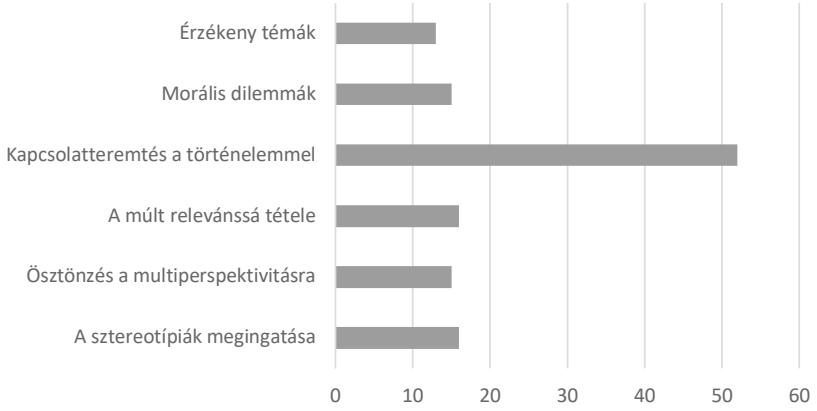

6. ábra. A történelemszemlélet alakítását segítő kérdések és feladatok száma az óratervekben összesen

A valósággal történő kapcsolatteremtéssel egyben a multiperspektivikus megközelítés lehetősége is megteremtődik, és ez néhány óratervben ugyancsak megjelent.

Mit gondoltok, milyen magatartásformák lehettek jellemzőek?

Megfigyelik és lejegyzik, hogy milyen hasonlóságokat és eltéréseket találnak saját gondolataik és aközött, ahogy a túlélők viszonyulnak a felszabaduláshoz és a hazatéréshez.

Készítsenek kiscsoportban gondolattérképet (csoportokban) a következő fogalmak köré: hős, parancs, kitartani a végsőkig, visszavonulás!

A múlt relevánssá tétele azt jelenti, hogy a diákok megértik, hogy mindaz, ami a múltban történt valamilyen módon ott van a jelenben is, és a körülöttük lévő világ megértését is megkönnyítheti és gazdagíthatja ezeknek a történelmi előzményeknek a megismerése. Az interjúk feldolgozásához tartozó kérdések egy része ennek felismeréséhez is ösztönzést adhat.

> Válasszatok egy-egy, számotokra legfontosabb gondolatot az egyes klipekből! Osszátok meg ezeket egymással!
>
> Mi az, ami leginkább megérintett?
>
> Neked van-e olyan családtagod, akit meginterjúvolnál az 50-es 60-as évekről?

A szemtanúk konkrét tapasztalatai és személyes élményei önmagukban is segíthetnek a túlzó általánosításokból és leegyszerűsítésekből fakadó sztereotípiák megingatásában. Megfelelő kérdésekkel és feladatokkal ez a hatás felerősíthető, tudatosítható és összeköthető a morális dilemmák és az érzékeny témák megbeszélésével is.

> Hogyan segítette az interjú megérteni azt, hogy milyen volt az Auschwitzba való érkezés?
>
> Milyen nehézségekkel kellett szembesülniük a felszabadulás után hazatérőknek?
>
> Mivel magyarázod, hogy a visszatérők gyakran ellenséges fogadtatásban részesültek?
>
> Hogyan válaszol ez a rész az óra eleji nyitott mondatokra? Pl. Egy háborúban az emberélet… Egy háborúban a tisztek felelőssége, hogy…

A történelmi gondolkodáshoz szükséges attitűdök fejlesztése

Az attitűdök alakításának első két szempontja a múltban történtek rekonstruálásának episztemológiai sajátosságaival függ össze. A történelmi ismeretek helyes értelmezése azon alapszik, hogy tudatában vagyunk annak, hogy ezek az ismeretek különböző forrásokra alapozott következtetésekből összerakott interpretációk, s nem a tükörképei a múltban történteknek. Ezért a múltra vonatkozó állítások és beszámolók esetében, beleértve a szemtanúk visszaemlékezéseit is, a kritikus megközelítésmód minden esetben hasznos és szükséges. Ezen attitűdök erősítése érdekében néhány óratervben voltak olyan kérdések és feladatok is, amelyek az interjúk feldolgozását összekötötték a történelmi kutatómunka szemléletének és módszereinek alkalmazásával is.

> Az oral history milyen problémájára hívják fel ezek a részletek a figyelmet? „emlékszem”, „asszem”, „Berlinből jöttek, vagy mit tudom én, Hitlertől jöttek, ugye?”
>
> Javítsd ki az interjúban elhangzó részletet!
>
> Szerinted ilyen hosszú idő távlatából mennyire emlékezhet a történtekre az interjúalanyunk?
>
> A történelmi adatok, tények összevetése a visszaemlékezésben megidézett eseményekkel, körülményekkel, értékelésekkel.

Az interjúval kapcsolatos kérdések, értelmezések és a kritikai észrevételek rögzítése.

Milyen történelmi forrásokat keresnétek, ha szeretnétek ellenőrizni az elmondottakat?

Milyen nemverbális kommunikációs eszközök fordulnak elő az interjúban?

13. táblázat. A történelmi attitűdök alakítása óratervenként

	Kritikus gondolkodás	A történelem problémamegoldásként való értelmezése	Történelmi tudat	Társadalmi érzékenység
Holokauszt általános VN	1	7	10	10
Holokauszt középiskolai VN	0	12	15	11
2. vh. általános BL	0	1	3	0
2. vh. középiskola NT	4	6	6	4
1956 általános MA	3	6	4	1
1956 középiskola NGY	6	6	4	0
1956 középiskola NA	1	7	1	0
	15	45	43	26

A szemtanúk visszaemlékezései történelmi forrásoknak tekinthetők, azért mindazok a kérdések és feladatok, amelyek ezek tartalmának különböző szempontú vizsgálatával, illetve a belőlük levonható következtetésekkel foglalkoztak, értelmezhető volt történelmi problémamegoldásként is (13. táblázat és 7. ábra).

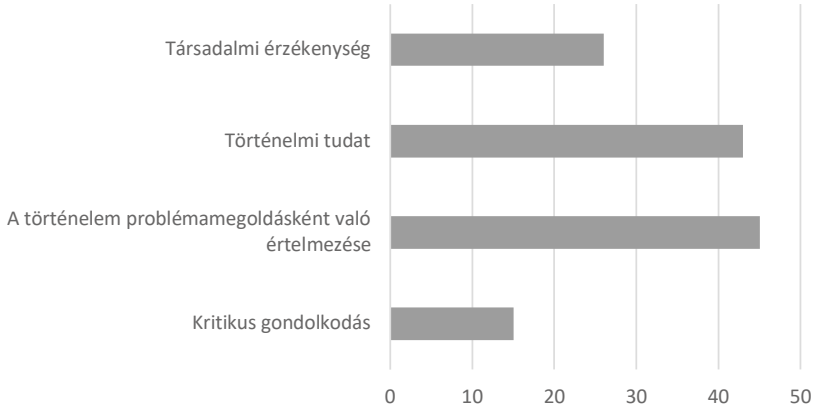

7. ábra. A történelmi attitűdök alakítását segítő kérdések az óratervekben összesen

A történelmi attitűdökre vonatkozó másik két értékelési szempont elsősorban arra irányult, hogy mennyire képesek a tanulók magukat és a körülöttük lévő világot egy történelmi folyamat részeként is látni, s mennyire tartják fontosnak a múlt feltárását a közjót szolgáló értékek megerősítése szempontjából is. Az óratervekben megtalálhatók voltak az ilyen attitűdöket erősítő feladatok is. A társadalmi igazságtalanságokkal, törvénytelenségekkel, az emberi szenvedésekkel és az emberiség elleni bűnökkel foglalkozó kérdések mindenképp idesorolhatók.

> Hasonlítsátok össze a ti előzetesen készített listátokat a törvénytelenségekről és igazságtalanságról az elhangzottakkal! Beszéljétek meg, milyen hasonlóságokat, különbségeket találtatok!
>
> Mit gondoltok, tehettek-e a diszkrimináció, a jogfosztások és az üldöztetések ellen azok, akik nem voltak megkülönböztetve (vagyis a többség)?
>
> Keressék az emberi érzések megnyilvánulásait, a metakommunikáció jeleit abban az eseménysorban, melyben világossá válik a feláldoztatás!
>
> Melyik beszámolóból lehetett érezni, hogy a szerencsétlen magyar katonák embertelen dolgokra is rákényszerülnek az éhhalál elkerülése érdekében?
>
> Válasszatok egy-egy, számotokra legfontosabb gondolatot az egyes klipekből! Osszátok meg ezeket egymással!

Az itt bemutatott példákból kiderült, hogy az elemzés során ugyanazok a kérdések többféle dimenzió szerint is értelmezhetők voltak. Ez megfelel annak a felfogásunknak, hogy a különböző jellegű minőségi összetevők a legtöbbször integráltan vannak jelen a tanítási gyakorlatban. Azok a legjobb és leghatékonyabb kérdések és feladatok, amelyek a történelemtanulás hatékonyságát egyszerre többféleképpen is növelni tudják.

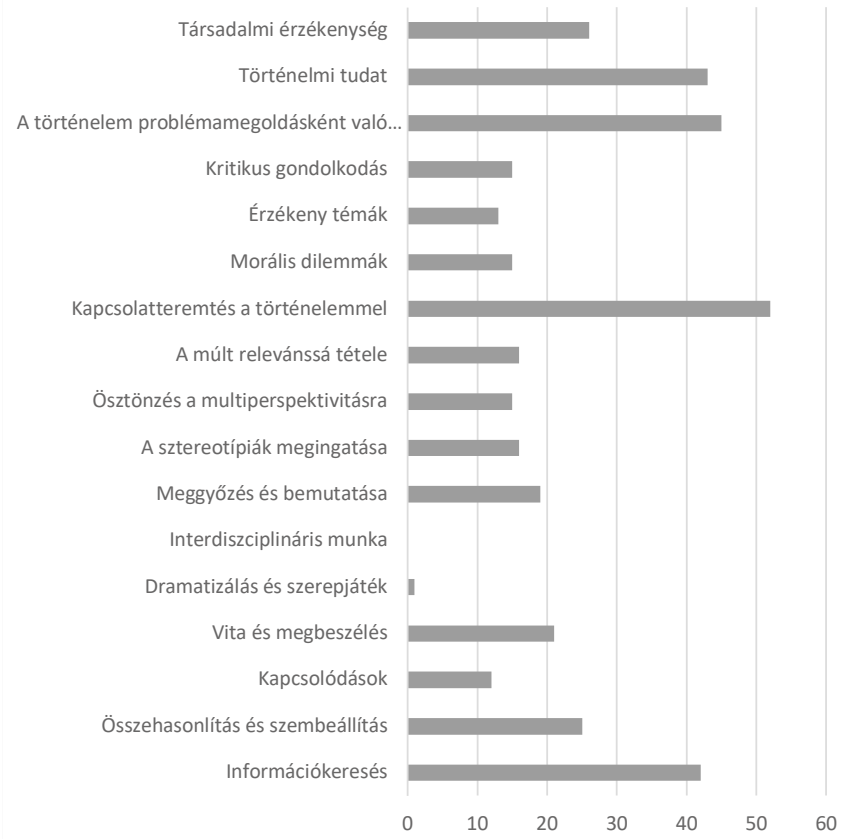

8. ábra. Az előzetesen meghatározott minőségi összetevők megjelenése a kérdésekben és feladatokban

Konklúziók

Az előzetesen meghatározott stratégiai célok az eddig elkészült óraterveknek csak egy részében valósultak meg kellő mértékben. A hét elemezett óraterv között három olyan óratervet találtunk, amelyben a videókhoz kapcsolódó kérdések megfelelő feltételeket teremtettek a történelmi gondolkodás fejlesztésére, a korszerű tanítási módszerek alkalmazására, valamint a tanulók történelemszemléletének és attitűdjeinek alakítására egyaránt. Ugyanakkor az is megállapítható volt, hogy mindegyik óratervnek voltak olyan részei és feladatai, amelyek a stratégiai célok egy részét jól szolgálták.

Ha az elemzés eredményeit a négy stratégiai cél és a hozzájuk rendelt 25-féle minőségi összetevő érvényesülése szempontjából értékeljük (8. ábra), a következő következtetésekre juthatunk. Az óraterveket készítő tanárok többsége leginkább egy újabb hasznos és érdekes információforrásként használta a videós interjúkat. Leginkább a visszaemlékezésekben megjelenő konkrétumok és az emlékezők helyzetének és személyes nézőpontjaiknak vizsgálata került előtérbe, de ennek kapcsán voltak olyan tanárok, akik a forrás kontextusára és forrásértékére vonatkozó feladatokat is adtak. Az interjúk feldolgozása során a tanárok többsége megfelelő feltételeket teremtett arra, hogy a múltban történteket közel hozzák a diákokhoz, és érzékeltessék ezek

relevanciáját is a jelen megértése szempontjából. Találni lehetett egy-két jó példát az óratervekben a történtekkel kapcsolatban felvetődő morális kérdések és egyes érzékeny témák (pl. a haláltáborokból hazaérkezők kedvezőtlen tapasztalatai) tanulókkal együtt való kibontására és megbeszélésére. A hiányosságok között feltűnő, hogy az óratervek egyikében sem volt példa arra, hogy a történelmi események feldolgozásához valamilyen irodalmi vagy képzőművészeti alkotást is használtak volna a tanárok, és a szerepjáték lehetőségével is csak egy óratervben találkoztunk.

Mindebből az a tanulság szűrhető le, hogy az oral history sikeres iskolai adaptációjára még az erre nyitott tanárok esetében is csak akkor számíthatunk, ha ehhez megfelelő szakmai hátteret kapnak. A továbbképzéseken kívül szükség lenne az interneten folyamatosan elérhető és frissülő szakmai háttéranyagokra, óratervekre, a tanárok és a szakértők közötti folyamatos konzultációt és tudásmegosztást lehetővé tevő webináriumokra és fórumokra.

Ha az elemzés eredményeit a négy stratégiai cél és a hozzájuk rendelt 25-féle minőségi összetevő érvényesülése szempontjából értékeljük (8. ábra), a következő következtetésekre juthatunk. Az óraterveket készítő tanárok többsége leginkább egy újabb hasznos és érdekes információforrásként használta a videós interjúkat. Leginkább a visszaemlékezésekben megjelenő konkrétumok és az emlékezők helyzetének és személyes nézőpontjaiknak vizsgálata került előtérbe, de ennek kapcsán voltak olyan tanárok, akik a forrás kontextusára és forrásértékére vonatkozó feladatokat is adtak.

Támogatás

A tanulmány megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program támogatta.

Irodalom

Coffin, C. (2000). History as discourse: construals of time, cause and appraisal. *Kézirat*. PhD-értekezés, School of English and Linguistics, University of New South Wales, Australia.

Martineau, R. (1999). *L'histoire à l'école, matière à penser*... L'Harmattan.

Lee, P. J. & Shemilt, D. (2003). A scaffold, not a cage: progression and progression models in history. *Teaching History,* (113), 13–23.

Lévesque, S. (2008). *Thinking Historically: Educating Students for the Twenty-first Century*. University of Toronto Press.

Shemilt, D. (1980). *History 13–16 Evaluation Study*. Holmes McDougall.

Seixas, P. & Morton, T. (2013). *The Big Six: Historical Thinking Concepts*. Nelson Education.

Voss, J. F. & Wiley, J. (2006). Expertise in history. In Ericsson, N. C. K. A., Feltovich, P. & Hoffman, R. R. (szerk.), *The Cambridge handbook of expertise and expert performance*. Cambridge University Press. 569–584. DOI: 10.1017/CBO9780511816796.033

Absztrakt

Az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program keretében az MTA-SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport óraterveket dolgozott ki, hogy ösztönzést és módszertani segítséget adjon az elbeszélt történelem forrásainak használatához. A készítőktől azt kérték, hogy a videóinterjúk alkalmazását állítsák a következő négy stratégiai cél szolgálatába: a történelmi gondolkodás fejlesztése; a tanulók aktivitását erősítő tanítási módszerek alkalmazása; a tanulók történelemszemléletének formálása; a történelmi gondolkodáshoz szükséges attitűdök kialakítása. Az itt bemutatott vizsgálat célja annak elemzése és értékelése volt, hogy a mintának szánt óraterv hogyan használták ki az elbeszélt történelem forrásaiban rejlő történelemdidaktikai lehetőségeket, és milyen mértékben valósították meg a kitűzött célokat.